

E E N O U D E S T I C H T I N G .

MET uitzondering van het mooie, oude begijnhof te Breda, dat in 1240 door de gemalin van den toenmaligen Heer van Breda werd gesticht en nog als zoodanig aanwezig is, al staat het niet meer op de oorspronkelijke plaats, vinden wij in West-Noord-Brabant geen enkel der oude hofjes, waaraan Nederland in vroeger eeuwen zoo rijk was. De begijnhoven ontstonden reeds in de 12e eeuw en verspreidden zich van de Nederlanden uit over Duitschland, Italië, Bohemen, Polen, tot zelfs in Spanje. Deze vereenigingen, uitsluitend voor vrouwen, wijdden zich geheel aan den godsdienst en voorzagen door handenarbeid in haar bestaan. Gewoonlijk had iedere bewoonster haar eigen huisje en deze woninkjes, meestal gebouwd rondom een binnenplein, door een poort van de openbare straat gescheiden, vormden aldus eenigermate een intieme beslotenheid. Met de Hervorming verdwenen de meeste begijnhoven. Het is opmerkelijk dat de meeste „Hofjes” die thans nog bestaan, na dien tijd zijn opgericht. Eenigszins is dit te begrijpen, omdat door de opheffing der begijnhoven de bewoonsters hiervan dikwijls zonder dak kwamen en niet in eigen levensonderhoud konden voorzien, zoodat ook de particuliere liefdadigheid hier ingreep en vaak overging tot het stichten van een gemeenschappelijk tehuis voor deze vrouwen.

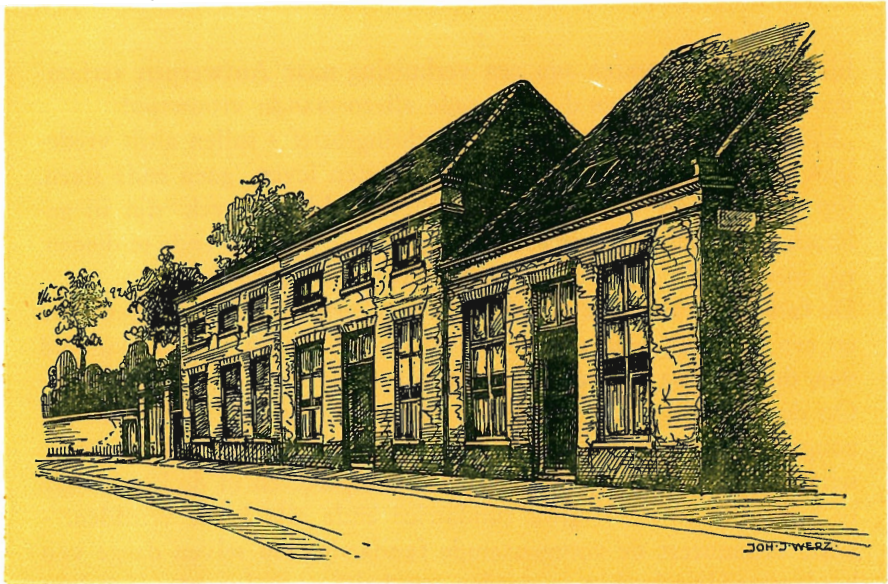
De oudste der thans nog bestaande hofjes dateeren meest uit de 17e eeuw, toen de toenemende welvaart velen deed besluiten een deel van het pas verworven vermogen te besteden voor een liefdadig doel. We vinden deze hofjes over het geheele land verspreid ¹⁾, vooral echter in de Noorelijke provincies, en dikwijls zijn het uit architectonisch oogpunt ware juweeltjes van bouwkunst.

Noemen we als enkele voorbeelden het mooie Deutzen hofje, het Corvershof en het Van Brants Ries hofje, alle te Amsterdam; in

Haarlem het Teylershofje of Hofje van Staats, en in Leiden het Annahofje aan de Hooigracht, met zijn aantrekkelijk Kapelletje en Meermansburg met zijn mooien voorgevel. Maar ook 's-Gravenhage, Dordrecht, Utrecht en Groningen bezitten oude interessante hofjes. In het Zuiden, in Limburg en N.-Brabant is het aantal hofjes gering. De rijke koopmansgeslachten die, in de Noordelijke provincies, uit liefdadigheidszin, gemengd met een tikje ijdelheid, zulke fraaie stichtingen in het leven riepen, en hun naam hiermede vereeuwigen, waren hier sporadisch te vinden. We vinden in Etten nog het St. Paulushofje en in Roosendaal een „hofje in miniatuur” slechts voor 4 vrouwen bestemd, in de „Stichting Wasservas” eertijds in de Kerkstraat, thans verplaatst naar de Nieuwstraat, „Mariagaard”. Vrouwe Joanna de Wasservas, weduwe van wijlen Ridder Thomas Heutter ²⁾, stichtte 29 Aug. 1617 te Roosendaal aan de Kerkstraat, toen genaamd de St. Anna-Strate, het Godshuis voor „vier oude arme vrouwspersonen, van goede deegelycke Catholycke ouders, wesende voer heur persoonen oyck van goeden leven, naeme ende faeme ende goede Catholycke Innegesetenen ende Inboorlingen der voorsegde Vrijheyte van Roosendaal, die meest in noot sullen bevonden worden.”

Het geringe aantal der inwonsters maakt het vanzelfsprekend onmogelijk hier een hofje te bouwen, met woningen rondom een binnenplein, en we vinden hier evenmin de bouwwijze, die we in de Noordelijke provincies ook wel eens aantreffen, met alle huisjes aan de straatzijde, in één langen gevel, waarin ieder z'n eigen voordeur heeft. De stichting Wasservas was zé'ér eenvoudig, een burgerwoonhuis, in het midden de voordeur, met aan iederen kant één raam. De achtergevel was precies hetzelfde, zoodat er twee kamertjes vóór en twee achter waren. Als slaapgelegenheid was er in elk vertrekje een bedstede, en de plattebuiskachel diende voor verwarming en kookgelegenheid.

We lezen verder in den stichingsbrief ³⁾: „Ende sal het hoffken in vieren gedeylet worden, ende de graspleyne sal blijven ten gemeynen behoeve” (als bleekveldje). Verder: „de vier arme persoonen sullen altyt gehouden sijn daegelycx den dienst Goids, oft Misse te hooren

voormalig gebouw: Stichting Wasservas te Roosendaal.

ende te bidden voor siele van haer fundatrice en de van haere vrienden, ten waere dat sij bij siekten, oft andere legittime occupatiën ende beletselen nyet en condon compareeren. Insgelycx alle de vier hoochtijden des jaers te communiceren, ende oft gebeurde, dat de voorschreven vier arme persoonen, de voorgementioneerde lasten binnen de vrijheijt van Roosendael nyet en condon volbrengen, te weten, soo aldaer geenen pastoor noch andere Catholycke priesteren en werden getolereert, soo wilt ende begeirt de voorschreven vrouwe fundatrice, dat deselve vier arme persoonen, hen sullen vertransporteren tot Antwerpen, alwaer deselve bij den heere Prior Monasterien sancti salvatoris fundati a Potes (de bekende Pieter Potstichting) sullen onderhouden worden, soe verre het innecomen vant selve goidtshuys sal staecken. Ende ingevalle sij haer nyet en willen transporteren tot Antwerpen voorsegt, so sullen andere, van Roosendael geboren Catholycken, in alles wesende als voor, in haer plaetse mogen aangenomen worden.”

Zooals men ziet, is in alle mogelijk voorkomende gevallen voorzien, al lijkt ons de laatste bepaling wel erg rigoureuus, gezien de moei-

lijkheden en bezwaren aan een verhuizing naar Antwerpen verbonden in dien tijd, vooral voor oude alleenstaande vrouwtjes!

„De inwonsters - we volgen de stichtingsbrief - sullen altijd vreedelijck ende eendrachtelijck te saemen moeten leven, gaen ende staen, (op straffe van verwijdering uit het Godshuis) oyck sijn sij gehouden, malcander in siekten ende noot bij te staan ende te dienen, tsij met daegen oft weken malcanderen verschonende.”

De funatrice vermaakt aan de stichting verschillende perceelen land en een boerderij waarvan de opbrengst zal dienen voor onderhoud van de stichting met de inwonsters.

Op den sterfdag van Vrouwe de Wasservas zal een jaargetijde gezongen worden in de kerk en zullen de vier „inwoonders der voorschreven Goidtshuys gehouden sijn te compareeren in de kerck ende te bidden voor de vrouwe fundatrice ende alle haere vrienden. - Ende ordonneert de voorgenaemde fundatrice ten selven daege van het jaergetijde gebacken te worden, een halff veertel tarwe, de welcke nae goetduncken des administrateurs van 't voorsegde goidtshuys sal verdeylt worden over de vier inwoonders desselfs goidtshuys ende andere arme persoonen der voorsegde vrijhcijt, die het jaergetijde sullen comen hooren.” - Jammer dat deze bepaling vervallen is, in den tegenwoordigen tijd zou de toeloop groot zijn!! - „Allen de vier hoochtijden des jaers - zoo lezen we verder - naemenlijck Paeschten, Pinxteren, Alderheyligen ende Kersmisse sal uytgedeylt worden, ten proffijte van de vier inwoonders, een halff veertel tarwe, welks levering sal sijn en blijven tot laste van den eigenaer (bij den testamente der voorsegde vrouwe fundatrice geinstitueert) van de hoeve, gestaen ende gelegen int Cruyslant op Goortshoek. Ende oft gebeurde dat bij eenige troubles oft quaede tijden de landen ledich bleven liggen ende bij den eygenaer daarvan nyet geproffiteert en werde soo en sal den Eygenaer geduerende dyen tijt tot voldoeninge van de voorsegde twee veertelen terwe niet gehouden wesen, ter tijt ende wijlen toe dat den Eygenaer daarvan wederom sal proffiteren, ende oft geviele dat de voorsegde hoeve vercocht oft verhandelt werde, soe sullen deselve twee veertelen tarwe altijd blijven tot laste van den Eygenaer der selve hoeve, nu ende ten eewigen daghen.”

In den loop der tijden zijn deze bepalingen veranderd, en tot voor kort genoten de vrouwtjes een wekelijksche uitkeering van *f* 2.50 per persoon, en eenige gaven in natura, zooals steenkolen en aard-appelen. Kost en inwoning en licht is vrij.

Door brand ontstond veel schade aan de boerderij op Kalsdonk, zoodat de rente die deze boerderij opbrengt tot onderhoud van de stichting, thans ook dienen moet voor den wederopbouw van de schuur.

De administratie is in handen van den pastoor van St. Jan, krachtens besluit van Vrouwe de Wasservas: „De fundatrice bidt, ten laatste wel oytmoedelijk Mijnheer den Pastoir te willen aanveerden, ter eeren Goidts, sijn heylige Moeder Maria ende den Heyligen Sint Jan Baptist - d'administratie des voors Goidtshuys ende der voorsegde goederen ende renten daertoe beseten, de distributie bij egale portie ende keuse der inwoonders.”

Men overweegt plannen tot reorganisatie van deze oude stichting, laten wij hopen, dat zij tot resultaat mogen hebben dat we deze instelling mogen behouden, ware het alleen uit oogpunt van een curiositeit.

In 1935 moest het gebouw aan de Kerkstraat wegens stadsuitbreidingsplannen worden afgebroken en is in de Nieuwstraat een nieuw complex woningen verzezen. Hier is de vorm van een hofje gevolgd, een poortgebouw sluit het geheel van de straat af, de achterzijde wordt afgesloten door een kapel, die door haar achtergrond van mooie oude boomen een beetje sfeer en intimiteit geeft aan het geheel, dat nog te nieuw aandoet.

Mej. E. VAN HASSELT.

- 1e. Jhr. Dr. P. M. Graswinckel „Nederlandsche Hofjes”.
- 2e. Ridder Thomas Heutter was afkomstig uit Tyrol, hij was in militairen dienst van Aartshertog Albrecht. Hij stierf 6 Mei 1605. Joanna de Wasservas overleed 20 Dec. 1619. Zij werd begraven te Antwerpen in de Norbertijner-Abdijkerk van St. Michiel. Het opschrift op hun grafzerk in deze abdijkerk luidde:

Thomas Hütter, Tyrolensi
equiti strenuo virtute militari
ad IXC militum tribunatum evecto
regi fido cunctis caro
et Joannae de Wasservas, conjugibus
Anna de Heetvelde, pos.
Obiere ille 6 Maii 1605
Illa 20 Decembris 1619.

- 3e. Parochiëel Archief St. Jan, Roosendaal.